

Prostorne osobenosti tekija u Bosni i Hercegovini, Zbornik

Prostor bosanskih tekija početno je određen sa sedam činitelja: kuća, stepenište, voda (mirna voda i slap), stijena, vrelo, grob, pećina. Tih sedam činitelja povezano je putem u sliku kozmološkog reda.

Put je osovina usmjerenosti tekije i čovjeka. Put nije ravan i slijedi tri smjera: uzlazni, silazni i vodoravni - što odgovara smjerovima kretanja u obavljanju klanjanja. On zahtijeva sigurnost putnika i znanje o Cilju prema kome se kreće. Staza prema tekiji i kroz tekiju ima uzvodni smjer. Tako simbolizira stazu povratka Ishodištu svega i put koji iz pojavnog svijeta vodi u svijet neuvjetovanosti, što odgovara stupnjevima ili vratima srca na koja se ulazi sa znanjem svake od sedam riječi svjedočenja o Božjoj Jednosti.

1. Kuća

Kuća, središnji dio tekije, smještena je s desne strane blage uzbrdice puta. Oni koji su se zaputili prema tekiji idu strmim putem.

Prvo zaustavljanje na putu biva pred kućom. Tada se tragatelj okreće na desnu stranu i licem usmjeren prema kibli prolazi kroz prva vrata. Od vrata do avlije spuštaju se stepenice. Silaženje simbolizira osvješćenje, spuštanje iz svijeta zabluda i zapućenost prema početku. Kuću čine avlija i zgrada. Prostor kuće odijeljen je visokim zidovima bez otvora od puta. Avlija tekije, za razliku od avlije džamije, potpuno je izdvojen prostor za privatnost; ona je otvoreni dio kuće do kojeg ne dopiru pogledi iz vanjskog javnog prostora. Ni tekija, ni njena avlija u strukturi bosanskih gradova nemaju značenje javnih sadržaja. Tekijske kuće su zato potpuno okrenute prema unutarnjosti, izdvojene iz gospodarskog središta grada.

Sve poznate bosanske tekije sadrže građevine jednostavnih oblika, prostih konstrukcija; građene su materijalima iz njihovog neposrednog prirodnog okruženja, koji su najčešće drvo, kamen i zemlja. Obje tekije, tekija na Buni i Isa-begova tekija, korištene kao primjer, predstavljaju tip kuće "na L", što je određenje tlocrtno-prostornog rješenja mevllevijske tekije u Konji. Naizgled potpunom svedenošću graditeljskog iskaza, najvrednije zgrade bosanskih tekija upućuju na raskrivanje unutarnjosti, u kojoj je sadržana sva raskoš njihovog značenja. Usmjerenost svake prostorije, proporcioniranje, mnoštvo pojedinosti koje se u svojoj znakovnosti iskazuju - obrada i urešavanje zidova, oblici otvora, obrada stropova, odnos svjetla i tame, odnos poda i stropa, prožimanje vanjskog prostora i kuće, prisutnost boja u njihovom simboličkom značenju otkrivaju graditelja, učitelja - šejha, koji se sjeća Stvoritelja zidanjem kuće i njenim smještanjem na određeno mjesto prepoznato unutarnjim znanjem

2. Stepenište

Stepenište se kao neovisan element, pojavljuje se dva puta, sugerirajući silazak. Prvi put je to silazak iz vanjskog javnog prostora ulice u avliju tekije. Drugi put se stepeništem spušta iz avlije do korita rijeke. Obje tekije su smještene uz rijeku i okrenute prema njoj. Spuštanje do rijeke je pad u svijet prolaznosti i promjenjivosti. To je kretanje iz koga je, nakon očišćenja, moguće uspravljanje. U silasku stepeništem sadržana je drama uspinjanja.

3. Voda

Rijeka je postavljena upravno na smjer kible, pa osovina vodoravne usmjerenosti tekije premošćava rijeku. Voda rijeke odražava neprekinutost toka stvaranja i stalnost mijena i obnavljanja. Simbolika tekuće vode sadržana je u izrekama Heraklita i Platona o istoj rijeci i uvijek drugoj vodi za svakog ko u nju uđe. I na Miljacki i na Buni je činjeno obredno pranje derviša. Rijeke su pritom simbolizirale i prepreku upućivanju središtu svijeta prije očišćenja, što je uporedivo sa simbolizmom šadrvana u džamijskim cjelinama. One su istovremeno, kao "druge vode za svakog ko u njih ude", označavale promjenjivo i privremeno - ljudsko tijelo. Nekad su mirno zrcalo u kome se ogledaju kuća i tekija, označavajući uronjenost svega u neizmjenjivost dubine Objave. Nekad uzburkana, mutna, silovita voda, kad se oblak spaja s pjenom, kad se čestice najdublje mudrosti uzdizu u maglu znanja, kad se nezaustavljivost protjecanja vremena ogleda u stalnosti oblika. U bosanskim tekijama rijeke su naseljene brojnim vrstama riba, rijetkih životinja i bilja. Ribolov je bio zabranjen

4. Stijena

Stijena je dio bosanskih tekija. Ona se gotovo okomito uzdiže nad kućom, simbolizirajući uranjanje ljudske građevine u snagu Vječnog. Kuća se oslanja na stijenu, dijelom ulazi u nju. Stijena kao kupola natkriljuje kuću, i tako ponavlja simbolizam krova svijeta. Rijeka i stijena su dvoje koje se iskazuje i prepoznaje u suprotstavljenosti: čvrstina i nepromjenjivost naspram otjecanja. Mirovanje naspram nestalnosti. Tišina naspram šuma. U stijenama bosanskih tekija raslo je najpitomije i najneobičnije bilje - jorgovani i jasmini, smokve i šipci. Uz jorgovane i jasmine u stijeni Isa-begove tekije nastanjeno je mnoštvo drveća, grmlja i trava, od kojih se desetine ne mogu pronaći ni na jednom drugom mjestu. U stijeni tekije na Buni sklonište nalaze brojne rijetke ptice, među kojima su bili i orlovi. Tako se živo prepliće s neživim.

5. Vrelo

Peta stanica simbolizira snagu ispunjenja. I kao sto je Musa iz pustinske stijene izbio vodu, tako u bosanskim tekijama iz stijena istječu vrela. Pristup vrelu Bune moguć je ako je tijelo potpuno uronjeno u vodu; pristup vodi na vrelu Ebu-Hajat u Isa-begovoj tekiji moguć je samo ako je tijelo spuštено na sedždu, oslonjeno na sedam tačaka od kojih svaka pokazuje vezu sa dijelovima svjedočenja o Jednosti Božjoj. Vrelo simbolizira mogućnost, osigurava budnost, jer je izvor unutarnjeg života i slika duše. Kada je uronjeno u vodu, ponavljano je svjedočenje o cjelovitosti i jednosti, sabiranju i obuhvatanju sveg vanjskog i unutarnjeg. Kada je spuštено na sedždu, tijelo je oslonjeno na sedam tačaka, a svaka od njih pokazuje sedam ključeva za sedam razina značenja Cjeline, vezujući se za sedam dijelova svjedočenja o Božijoj Jednosti.

6. Grob

Grobovi sufijskih prvaka smješteni u tekiji, nekad u dijelu kuće (Blagaj), potvrđuje u trajanje života, smjenu stanja. U smrti je konačni povratak ishodištu. Zato grob simbolizira potpunu uspravljenost. Grobovi su mjesta kroz koja se otvara znanje o novom djelovanju. Grobovi sufija su mjesta radosti, jer podsjećaju na vraćanje u jedno, na konačnost i smisao života.

7. Pećina

Pećine u stijeni uz tekiju na Buni i pećina na Šehovoj koriji u Isa-begovoj tekiji su sedma vrata. Povlačenje u osamu pećine predstavlja ponavljanje Poslanikovog običaja i sjećanje na početak spuštanja Objave. Simbol objavljenog Svjetla u tami pećinske udubine u strukturi bosanskih tekija daje pećini značenje glavnog mihraba tekije. To su najdublja vrata iza kojih započinje novi krug postojanja. To su vrata pred čijom udubljenosti put postaje čista okomica i uspinjanje. Tu se susreću dubina i visina. Ona je najniža i najdublja tačka tekije u kojoj se postiže najviši položaj. Ona je slika srca, mjesto pod čijom se zakrivljenošću napušta svijet privida i ispunjava cilj, sposobnost objektivnog razumijevanja